

Лук'яненко О.В. Доповідь Хрущова «Про культ особи та його наслідки» та настрої полтавської освітянської еліти / Олександр Вікторович Лук'яненко // Materialy IV mezinarodni vedecko-prakticka konference "Predni vedecke novinky – 2008" – Dil 3. Pedagogika. Filogocke vedy. Psychologie a sociologie. Hudba a zivot. Historie. Filsofie. – Praha: Publishing house "Education and science" s.r.o. – С.76-79.

Лук'яненко Олександр Вікторович,

Доповідь Хрущова «Про культ особи та його наслідки» та настрої полтавської освітянської еліти

З часу розсилки тексту виступу М.С. Хрущова по місцевих осередках КПРС пройшов місяць. До того часу загальна маса радянських людей була задоволена (принаймні, на папері) отриманою кількістю інформації. Та суспільний ажітаж поступово наростав. Це змусило парторганізації міста Полтави почати широку кампанію по ознайомленню партійців із реальним станом речей. Однією із перших закриті збори активу проводить парторганізація Полтавського державного педагогічного інституту. Згідно з протоколом №7 від 5 квітня 1956 року при обговоренні доповіді тов. Хрущова були присутні 60 членів КПРС та 4 кандидати в члени компартії [1]. Висловитись мали змогу 11 чоловік з присутніх. Текст доповіді був зачитаний тов. Борсуком.

Проаналізувавши роботу закритих зборів від 5.04.1956, можемо виділити три основних проблемних напрямки, що обговорювалися після основної доповіді:

- пропаганда рішень з'їзду та змінені навчальні програми;
- інформування студентського колективу про доповідь М.С. Хрущова;
- зіставлення життєвих реалій з новим ідеологічним напрямком.

Звернемося до характеристики настроїв з приводу кожного виділеного нами пункту.

Перша категорія – переробка навчальних програм – залишається найбільш формальною і сухою за емоційним складом. До вирішення цієї проблеми зверталися 7 (63%) виступаючих на зборах. Очевидно, на той час заклик відділу

пропаганди і агітації обкому КПУ «широко застосовувати всі форми і методи, які є в арсеналі пропагандистської роботи» [2], був сприйнятий буквально, бо доповідач Борсук у коментарі до виступу ратував за якісний рівень пропаганди: «є випадки, коли доповідь «Про культ особи та його наслідки» читалася не там, де положено, а ледве не в пивних. Це шкодить ділу» [1].

Завідувач кафедри української літератури П.К. Падалка, на той час активний пропагандист творчості діаспорних українських авторів [3, С.137], швидко відреагував на постанову Пленуму ЦК. Його кафедра, не чекаючи директив Міністерства освіти, зняла з програмного вивчення твори, присвячені винятково Сталіну. Основні завдання, поставлені перед робітниками кафедри з перегляду робочих планів, були сформульовані у дусі рішень XX з'їзду: «розвінчувати культ особи, з'ясувати роль партії, народу» [4].

Присутній на зборах студент Тесленко вніс певну радикальну окрасу зібранню. Посилаючись на вказівки по боротьбі з культом особи, розміщені на шпальтах «Правди», він, тим не менше, голосно заявив: «нам треба ... не чекати нових вказівок, а переробляти курс лекцій, а не повторювати старе!» [5]. Відкритий потяг до швидкого революційного вирішення питання не знайшов підтримку у середовищі керівництва ВНЗ. Так, Михайло Семиволос рекомендував, щоб уникнути помилок при перебудові лекцій, «серйозно і глибоко» основні питання того чи іншого курсу обговорювати на кафедрах. Нарешті прокинувся «антисталінський дух» секретаря парторганізації Миколи Різуна. Порівняно з попередніми засіданнями він вів себе відкрито, не стримуючись у критичному ставленні до сталінізму. Визнаючи помилки вождя народів, посяяні підозрою і тривогу, він констатував: «Культ особи роздувався шалено, і, якби сказав, перейшов навіть у стихію, проти якої трудно було виступати» [6]. Та, критикуючи Йосипа Сталіна, забираючи у нього звання класика, Різун, однак, не вдавався до крайнощів, як його радикально налаштовані колеги: «те, що він зробив корисне, треба визнати і під час лекцій не обходити ці питання» [6].

Доволі легко з вуст присутніх почали лунати припущення стосовно причин, що призвели до недоліків, пов'язаних з культом особи. Серед них представниками зборів здебільшого називалися недотримання статуту партії, розходження слова і діла як у верхах партії, так і на місцях. Зокрема, викладач В.П. Березовський зауважив: «Закликали до критики, до самокритики, а на ділі критикувати можна було лише рядових. І коли б хтось покритикував Сталіна, то загинув би, як це і було» [6].

Не менш полярним виявилось бачення питання інформування студентського колективу. Доповідач тов. Борсук був найбільш консервативним у своїх поглядах, рекомендуючи не поспішати з читкою доповіді на зборах студентів, поки це питання не буде обговорене на партійних зборах.

Та 45% присутніх на зборах висловилися за необхідність встановлення контакту зі студентами в цьому питанні. Так, М.І. Різун наголошував, що окремі студенти (як і викладачі) не розуміють того, що відбувається, а тому потребують спеціального пояснення. На спільних з ним позиціях стояла М.І. Малич, доцент кафедри політекономії, яку знали як пристрасного пропагандиста на підприємствах і в установах області [7, С.116; 8, С.12]. Вона, зауважила: «Основна маса наших студентів правильно сприйняла документи з'їзду. Це був великий перелом у студентів, тому що вони виховані у той час, коли на кожному кроці зустрічались з культом Сталіна. Нам треба багато робити, щоб студенти добре і якнайменш хворобливо пережили цей перелом» [1; 4]. З виступу М.Малич складається враження, що основна маса студентів ПДП переглядала своє ставлення до особи Сталіна «вірною» – відповідно до нового курсу партії. Та коментар партійного студента Висоцького показує, що не менша частина молоді не говорила абсолютно нічого про проблеми культу особи. Очевидно, ще діяли механізми самозбереження через страх за можливі наслідки висловлювання власних думок з таких ідеологічно спірних питань.

Дирекція інституту в особі М.Семиволоса була зацікавлена в ознайомленні з позиціями студентства. Підсумовуючи доповіді, він зауважив, що «треба серйозніше зайнятися вивченням думок студентів про культ особи» [5]. А разом

із тим, зберігаючи діяльність парторганізації ВНЗ у фарватері діяльності Компартії, запропонував почати вести роз'яснювальну роботу серед молоді – «щоб не було ніяких кривотлумачень» [5].

Окрім боротьби з наслідками минулого, до боротьби з сучасними негараздами закликали 45% тих, хто взяв слово по завершенню доповіді. В основному зачіпалися проблеми науково-педагогічної діяльності, громадського та господарського життя регіону. З вуст М.Різуна прозвучали заклики на підтримку зняття присвоєних колгоспам і підприємствам імен видатних людей, що на той час ще жили і працювали в СРСР.

Велике незадоволення збереженням «аракчєєвського» режиму в тогочасній науці, коли нові роботи не допускалися до друку, висловлював Б.Лозовський. Мабуть, вірно вбачаючи у цьому пережитки сталінських часів, коли, за твердженням викладача, «чомусь-то вважали, що вірно і щось нове може сказати лише Сталін, а на людей, які намагалися сказати щось своє, дивилися як на лунатиків» [9].

Боротьбу з «місцевими князьками» з партійно-бюрократичного апарату у руслі наступу на культ особи вирішили відкрито розпочати багато хто з присутніх. Критикували за застосування телефонного права, адміністративного тиску, надмірних привілеїв. Зокрема, тов. Яічніков наводив приклад підготовки до наукової конференції, на педагогічних секціях якої мали б виступити вчителі-практики. За домовленістю доповідачем з проблеми спеціалізованих класів мала б бути директор школи №5 Дігтяр. Та «за два дні до конференції ... запропонували запросити т. Щербак (директора 16 школи), тільки тому, що її треба було піднести, бо вона дружина керівного працівника» [4].

Та найбільший емоційний сплеск стався у представників молодшого покоління. Так, викладач політекономії А.Г. Матюков визнав, що за родом діяльності сам насаджував культ особи. Але надалі пішов у відкритий наступ, не перебираючи висловами: «У нас з'явився місцевий вождізм, не можна критикувати Селіщева, Базилевича та ін. Отже, критикувати можна тільки себе. Досить корчити з себе вождів...» [9].

Ще менше лояльності до чинних представників влади та ще більше реформаторського вогню лунало з вуст студента Тесленка: «Хай би наші начальники, що пішки не ходять, ходили б пішки, ламали б ноги на наших тротуарах, бували б серед людей в магазинах, хай би їх там вилаяли раз та другий добре, вони б теж змінили своє бюрократичне ставлення до людей, до справи...» [5].

Доволі часто, вже через місяць з моменту ознайомлення партійних громадян з тезами доповіді Хрущова, пошуки проявів культу особи приводили до нездорових ідей, доводячи таких шукачів до крайнощів. Так, зокрема, завідувач кафедри марксизму-ленінізму Д.Степанов під час урочистих зборів 8 березня сказав, що наказ директора інституту про відзначення кращих студенток, викладачок і співробітниць є проявом реанімації культу особи [9]. Подібних виступів із серії «полювання на відьом» колектив Полтавського педінституту зазнав немало за один лише 1956 рік.

Закриті збори парткому ПДПІ ще раз проілюстрували гнилість радянської ідеологічної машини, яка, щоб врятуватися, почала вибудовувати лінії захисту своєї партійності, віддавши статус вождя на поталу роздратованому населенню.

Список посилань на джерела та літературу:

1. Державний архів Полтавської області. – Ф. 251. – Опис 1. – Спр. 4829. – арк. 22 (далі - ДАПО)
2. Довбня К. Творчо застосовувати марксистсько-ленінську теорію // Зоря Полтавщини. – 1 квітня 1956. – №66.
3. Дяченко А.М. Падалко Петро Костянтинович // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах. Полтава: «Кларисса». – 1995. – С. 137-141.
4. ДАПО. – Ф. 251. – Опис 1. – Спр. 4829. – арк. 23.
5. Там само. – арк. 26.
6. Там само. – арк.. 24.
7. Малич М.І. Згадаємо поіменно... // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах.. Полтава: «Кларисса». – 1995. – С. 116-119.

8. Полтавский государственный педагогический институт имени В.Г. Короленко. Полтава: Облполиграфиздат, 1980. – 15 с.
9. ДАПО. – Ф. 251. – Опис 1. – Спр. 4829. – арк. 25.